

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ГІМНУ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ «GAUDEAMUS»

Резюме. Проаналізовано та узагальнено відомості про версії створення міжнародного гімну студентської молоді «Gaudeamus». Показано шляхи формування сучасної інтерпретації тексту пісні. Наведено приклади широкого розповсюдження «Гаудеамусу» в університетському студентському середовищі та в сфері культури в наш час.

Ключові слова: «Гаудеамус», «Gaudeamus», гімн студентської молоді, латинська мова, інтерпретація тексту, університетське життя, лірика вагантів.

Постановка проблеми. Гаудеамус – це всім відома студентська пісня. Вона стала традиційним гімном студентства майже в усіх країнах світу. Вона має довгу і не до кінця ясну історію. Назва походить з латинської мови («Gaudeamus» – Радіймо). Цей гімн студентів латинською мовою відомий також під назвою «De brevitae vitae» («Про плінність життя»). Починається пісня словами «Gaudeamus igitur, juvenes dum sumus!», що в перекладі означає «Гей, повеселімося, поки молоді!». Вважають, що пісня з'явилася у XIII-XIV ст. у Гейдельберзькому або у Паризькому університеті. Гаудеамус був однією із застільних пісень вагантів – середньовічних мандрівних поетів та співаків, серед яких були і студенти. Протягом багатьох століть пісня передавалася усно, тому має багато варіантів. Для нас є важливим вірне сприйняття етносу. Для збереження тексту в культурі необхідна вдала його інтерпретація.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ряд науковців, досліджуючи нові текстові смисли «Гаудеамусу», розглядали його як об'єкт логічно-граматичного аналізу (ірландський композитор Джон Філд, французький історик-медієвіст Жак ле Гофф). Дослідники надавали перевагу джерелам походження та метриці (О.І. Соболевський, Л.В. Гінзбург, М.О. Федоров [6], А.О. Содомора [5], М.Л. Голубева [3], І.І. Вакулик [2]).

Найстаріша версія студентського гімну, написаного латиною, знаходиться у рукописній збірці «Студентських пісень», котра зберігається у Берлінській державній бібліотеці, а попередньо – у західногерманській бібліотеці м. Марбург, колишній бібліотеці Пруського Фонду культурної спадщини [6, 242-243]. Науковці дослідили існуючі варіанти стародавньої студентської пісні, встановили їх підпорядкованість та авторство, визначили першоджерело всесвітньовідомого гімну. Науковці Німеччини, Іспанії, Росії, України проводили дослідження на основі аналізу латинського тексту у порівнянні з сучасним трактуванням стародавньої поезії.

З метою вивчення досліджуваного твору використано метод діалогічної інтерпретації тексту, зокрема його культурно-історичний аспект. Науковці розглядали дві версії щодо написання музики до гімну студентської молоді. Перша – пов'язана із рукописом, який датується 1267 р. і в якому міститься запис музики, але вона зовсім не схожа на сучасне звучання. З плином часу мотив був значно змінений. За другою версією у 1771 р. з'явилася популярна німецька пісня, розмір якої, будова строфи співпадають з латинською.

Цілі статті – узагальнити відомості про версії створення міжнародного гімну студентської молоді; показати шляхи формування сучасної інтерпретації тексту пісні; навести приклади широкого розповсюдження «Гаудеамусу» в університетському студентському середовищі та в сфері культури в наш час.

Виклад основного матеріалу. «Gaudeamus...». Є версія, що цей вираз прийшов у студентський гімн із Великодньої служби. Зазвичай вважають, що пісня з'явилася ще в Середні віки, на самому початку університетського життя XIII-XIV століть. В дослідженнях називають ім'я композитора – Окенгейма (Ockenheim), який нібито написав музику ще в XV столітті, вказують імена авторів пісні, наприклад, Доменіко Стради із Болоньї, який жив в XV столітті та інших. Але всі ці твердження не мають серйозних підстав [4].

Відомо лише те, що вперше текст пісні був опублікований в 1781 році німецьким літератором Х.В. Кіндслебеном в його збірнику студентських пісень, де вона називається «старовинною». При цьому мова йде про деякі зміни, зроблені видавцем, який виключив з неї деякі строки, «що ображали почуття благопристойності» і які «за університетськими законами не можна було використовувати публічно». Текст Кіндслебена використовують і нині (з незначними варіаціями) [3]. Однак існують також інші більш ранні записи в рукописних збірниках, але всі вони датуються часом не раніше середини XVIII століття (найвідоміший запис 1776 року), частково відрізняється від тексту Кіндслебена. Є й більш ранні свідчення – це видозмінені (перекручені) цитати, взяті, без сумніву, з цієї пісні – в трьох комедіях шведського драматурга Гольдберга (найбільш рання – 1722 рік).

В 1717 році з'явилася дуже популярна німецька студентська пісня «Brüder, lasst uns lustig sein!» («Веселімося, браття!») поета І.Х. Гюнтера, три перші строфи якої дивовижно схожі з першими строфами «Гаудеамусу», не говорячи про повну тотожність розміру і структури строфи. Така схожість свідчить швидше про те, що до початку XVIII століття «Gaudeamus» вже відбувся. Уперше пісня «Brüder, lasst uns lustig sein!» була надрукована у посмертній збірці віршів автора. М. Федоров додає ще й рік видання «Зібрання творів» – 1730, Франкфурт, Лейпціг. Науковець стверджує, що поетові з Пруської Сілезії належить також і мелодія. Цієї ж думки про авторство музики дотримуються іспанські дослідники. Мелодія «Gaudeamus», що використовується до наших днів, за твердженнями деяких сучасних дослідників, належить також авторові пісні «Brüder, lasst uns lustig sein!» І.Х. Гюнтеру.

Відомо також, що вже в XVI столітті існувала пісня, яка починалася словами: «Gaudeamus ...». Вона згадувалася Себастьяном Брандтом в «Кораблі дурнів» («Das Narrenschiff», 1494) і Гансом Саксом (1568 р.). Але не можна з впевненістю стверджувати, що це саме та пісня, яка нас цікавить, оскільки до даного часу відносяться й інші пісні, які починаються словами «Gaudeamus ...», що є своєрідним типовим зачином застільної пісні, заклик до веселощів і втіхи. А.Г. Фалерслебен у своєму есе, що датується 1872 р., писав про «Гаудеамус»: «... я відшукав і тримаю рукописне видання XVI ст. на титулці якого міститься «Hymnus paranympus» («Хвалебна пісня дружків нареченої»).

У латинському творі «Про норми студентського життя», або «Коментарі про бурсаків», що був опублікований у 1780 р., є чітке посилання на пісню «Gaudeamus itaque, Bursarii dum sumus». Німецькі науковці припускають, що автором міг бути Х.Ф. Глайз (1752-1784). Між тим згадка про 13 століття, як час виникнення пісні, може пояснюватися тим, що в одному з церковних гімнів XIII ст., який існує у двох рукописах (французькому та шведському), зустрічаються вірші, дуже близькі до знайомих нам за текстом «Gaudeamus...», хоча зміст гімну, звичайно, виключно морально-релігійний і називається цей гімн «De contemptu mundi» («Про презирство до світу»).

Vita brevis brevitatis in brevi finietur,

Життя коротке, короткість швидко закінчиться,

Mors venit velociter et neminem veretur...

Швидко приходить смерть і нікому не надає пошанування ...

Ubi sunt, qui ante nos in hoc mundo fuerunt?

Де ті, хто були до нас у цьому світі?

Venies ad tumulos, si eos vis videre.

Ти прийдеш до могили, якщо хочеш їх побачити.

Порівняємо аналогічні рядки в другій і третій строфах «Gaudeamus». До речі в одному із ранніх записів пісні 1750 року так само, як і в гімні – в його «шведському» варіанті, ми знаходимо: Abeas ad tumulos... (йди до могил), (tumulos – тут: «могили»). Цілком очевидно, що ці рядки релігійного гімну лягли в основу 2-ї та 3-ї строф «Gaudeamus...», і тим самим первинне ядро цієї пісні дійсно відноситься до XIII ст..

Не лише ці словесні збіги, але й метрика (семи- та шестистопні трохеї), римунання (abba) відносять народження цієї пісні до пізнього Середньовіччя. 1-а, 2-а, 3-а та 5-а строфи повторюють популярні мотиви вагантської лірики цієї епохи, поезії в значній своїй частині анонімної, яка розробляла постійне коло сюжетів про те, де поряд з серйозними морально-релігійними мотивами важливе місце займали заклики до радості життя, любові та веселощів. Якщо релігійний гімн від думки про короткочасність і марність земного життя приходив до закликів готуватися до життя вічного і духовної досконалості, то поети – ваганти слідом за їх улюбленими римськими поетами Горациєм і Овідієм закликають до сьогохвилинної радості і повного земного життя. Заклики такого роду являють собою загальне місце латинської лірики пізнього Середньовіччя, повторюючись безліч разів, і цілком природно і органічно були включені до власне студентської університетської пісні, створивши її основу.

Другий блок пісні – строфи, що відносяться до власне університетського життя. Дослідження, присвячені історії створення цієї пісні (роботи ряду німецьких вчених, чудова узагальнююча стаття С.І. Соболевського), показали, що ці строфи (Vivat Academia, Vivant professors... – Хай живе Академія, Хай живуть професори...) не могли з'явитися раніше XVI століття, оскільки терміни Academia в значенні «університет», professors в значенні «університетський викладач» входять у вжиток лише в цей час. А останній рядок цієї строфи ще в XVIII ст. (до редакції Кіндслебена) читалась: Vivant Nutritores... (Nutritores – букв. годувальники) – Хай живуть годувальники!, – тобто покровителі та засновники Ієнського університету в Німеччині, створеного лише в 1558 р., що підтверджує не лише час, але й імовірне місце створення пісні (або цієї строфи). Що стосується 6-ї строфи: Vivat et respublica... – то вона не зустрічається в жодному тексті до видання Кіндслебена і є, очевидно, плодом його власної творчості та бажанням догодити та підлестити можновладцям.

Як було вказано, Кіндслебен у своєму виданні «Gaudeamus...» згадує зміни та купюри, які він зробив у тексті з міркувань морального характеру. Ці зміни стосуються, очевидно, 5-ї та 7-ї строф. У 5-й строфі: Vivant omnes virgines... (Хай живуть усі дівчата) вираз: faciles access (легкодоступні) змінилося на: graciles, formosae (витончені, гарні).

Але головні зміни стосувалися останньої строфи, яка в рукописному тексті 1776 р. мала такий вигляд:

Pereat trifolium,

Хай загине трилисник,

Pereant philistri,

Хай загинуть філістери,

Lictor atque famuli nobis odiosi.

Ліктори і слуги, ненависні нам [3].

Слово philistri – латинізована форма німецького Philister (власне «філістимлянин», тут очевидна євангельська алюзія): цим іменем студенти називали бюргерів, з якими у них постійно відбувалися зіткнення. Прокльони «філістерам» є цілком традиційними для студентської університетської поезії Німеччини. Значення слів lictor і famuli («слуги») в даному контексті підказує німецький переклад, що супроводжує текст цієї (1776 р.) редакції. Мова тут іде про інститут інспекторів чи наглядачів (lector – нім. Pedel) та спеціальну університетську поліцію (Härscher нім. – famuli лат.), тобто репресивну частину університетської адміністрації, яка удостоювалася поряд з філістерами студентських прокльонів. Звідси стає зрозумілим і значення trifolium («трилисник»), тут «тріада»: це філістери, наглядачі та поліція – три студентські ворога. Кіндслебен пом'якшує текст строфи, прибравши конкретні, добре зрозумілі на той час терміни університетської адміністрації та бюргерів, і замінив їх на більш загальні: antiburshius (явно німецького походження – «противник студентів») і irrisores («насмішники») [3].

Ймовірно, що студентська пісня у XVIII ст. передавалася в усній формі, що обумовлювалося характером її виконання: від бурлеску до надання звучанню пісні непристойного змісту. Тому Кіндслебен адаптував текст до друку і звільнив від усіх аморальних пасажів. Таким чином, можна стверджувати, що пісня «Gaudeamus» – це головним чином плід анонімної студентської творчості, і вона не мала ні певного автора, як тексту, так і музики, ні чітко встановленого канонічного варіанту. Вже після публікації Кіндслебена в ній з'являються нові деталі, які, проте, не змінюють цілого. Текст Кіндслебена використовують і нині. Невдовзі в 1783 р. мелодія цієї пісні увійшла до «Академічного співу» А. Німана («Akademisches Liederbuch», 2-е вид. – 1795 р.), Ієнський університет. Видання «Пісні для вітхи друзів-компанійців», яке датується 1788 роком (Лейпціг), містило три вірші для співу з мелодією.

Вперше латинський текст разом із музикою міститься в оперному варіанті «Доктора Фауста» І. Вальтера. Цей твір був виконаний у Бремені у 1797 р. [6, 242-243]. Гімн молоді можна було також почути на вулицях напередодні революційного 1829 р. В «Автобіографії» Р. Вагнера читаємо, що у 1830 р. скрізь марширували групи студентів, які згодом були заарештовані за вуличний безлад, а їхні університетські товариші, співаючи «Gaudeamus», йшли звільняти своїх колег.

З 1848 р. погляд на пісню змінився. Вона стала не лише складовою частиною канонів німецьких студентів, а й

користувалася надзвичайною популярністю завдяки своєму вікові. Неодноразово «Гаудеамус» був перекладений різними мовами світу: англійською ("While we're young, let us rejoice...", "So Let Us Rejoice"), німецькою ("Lebt, so lang die Jugend schäumt...", "Lasst uns also fröhlich sein!", "Laßt uns, weil wir jung noch sind"), іспанською ("Alegremonos pues, mientras seamos juvenes"), білоруською ("Зведаць радасцё жыцця Маладым трэба"), фінською ("Riemuitkaamme, vielä on suonissamme tulta!.."), есперанто ("Goju, goju, ni kolegoj, dum ni junaj estas!..") [3].

У Росії «Gaudeamus» перекладав М.В. Бугаєв, професор математики Московського університету. Якщо ж говорити про підрядковий переклад, то найавторитетнішою роботою вважається дослідження С.І. Соболевського, філолога-класика, професора, автора численних праць з давньогрецької та латинської мов. Художній переклад студентського гімну українською мовою був зроблений Андрієм Содоморою та Михайлом Біликом. В українській літературі одним з кращих вважають переклади А. Содомори. «Не досягнення техніки, а вага Слова у суспільстві визначає міру його цивілізованості, – заявив А. Содомора в інтерв'ю газеті «День» [5].

Розглянувши і дослідивши усі відомі версії походження студентського гімну «Гаудеамус», науковці встановили їх підпорядкованість та авторство, зроблено спроби визначення першоджерела всесвітньовідомого гімну. І сьогодні традиційно вважають, що «Gaudeamus» – це гімн студентської молоді, тобто хвалебна пісня, котра набула всесвітнього визнання. Чи не вперше як студентський гімн вона зазвучала з нагоди святкування 800-річчя Болонського університету у 1886 р. Відтоді вона лунає щороку у навчальних закладах. Зазвичай гімн звучить майже в усіх офіційних академічних церемоніях вищих навчальних закладів. Пісня перекладена різними мовами світу. У країнах Прибалтики фестивалі народної музики, що прагнули відродити національні традиції, відкривалися життєстверджуючими словами «Gaudeamus igitur». Так культ стародавньої пісні, започаткований німцями, став нині бестселером у музиці. Коли Й. Брамсу (1833–1897) з університету Бреслау в 1881 р. було присвоєне почесне звання доктора, він написав на мотиви різних студентських пісень «Увертюри академічного фестивалю» для оркестру, де у фіналі мала звучати «Gaudeamus igitur». Пізніше мелодію «Гаудеамуса» використовували Г. Берліоз, А.Й. Кос-Анатольський, Е. Хумпердик (опера з життя німецького студентства). П.І. Чайковський переклав пісню для 4-голосого чоловічого хору з фортепіано [2, 64-68].

Висновки. Таким чином, пісня «Gaudeamus», як плід анонімною студентської творчості, пройшла довгий шлях змін і доповнень і стала досконалим літературним і музичним надбанням сучасності. Можемо стверджувати, що пісня «Gaudeamus» отримала широке розповсюдження в університетському студентському середовищі в XIX ст. в Німеччині та далеко за її межами. З'явилися переклади цієї пісні різними мовами. Пісня «Гаудеамус» стає популярною в середовищі студентської молоді в кінці XIX – на початку XX ст. І до наших днів написаний латинською «Гаудеамус» і його мелодія за старовинною традицією залишається майже «офіційним» гімном студентства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антична літератур: навч. посіб. / (кер. авт. кол.) В.М. Миронова, О.Г. Михайлова, І.П. Мегела [та ін.]. – К.: Либідь, 2005. – 488 с.
2. Вакулик І.І. «Джерела походження культу старовинної студентської пісні»: стаття / І.І. Вакулик. – К.: Studia Linguistica. – Вип. 5. – 2011.
3. Голубева М. «Будем веселиться, пока мы молоды!» [Электронный ресурс] / Маргарита Голубева // Санкт-Петербургский университет. – 2008. – №11(3778).
4. Конов В., Нидерландские композиторы XV–XVI веков / В. Конов. – Л.: Музыка, 1984.
5. Содомора А. «Не достижения техники, а вес Слова в обществе определяет меру его цивилизованности» / Андрей Содомора // День. – 2000. – № 226. – 8 декабря.
6. Федоров Н. "Возвеселимся же!" / Николай Федоров // Независимая газета. – 2001. – № 12 (2322). – 25 января.
7. Шведов С.А. Латинська мова: підручник для студентів гуманітарних факультетів університетів / С.А. Шведов. – [2-ге вид.]. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2013. – 338 с.
8. Gaudeamus igitur. Laßt uns fröhlich sein. Historische Studentenlieder, zusammengestellt, bearbeitet und kommentiert von Günter Steiger und Hans-Joachim Ludwig, 1. Auflage Leipzig (DDR) 1986, 3. Auflage, Leipzig (DDR) 1989. – [http://www.akadpress.de/studentika/buecher/steigergaudeamusigitur.html].

Т.А. ТИМОЩУК, І.А. ТИМОЩУК. ПУТИ ФОРМИРОВАНИЯ СОВРЕМЕННОЙ ИНТЕРПРЕТАЦИИ ГИМНА СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ «GAUDEAMUS»

Резюме. Проанализированы и обобщены сведения о версии создания международного гимна студенческой молодёжи «Gaudeamus». Показаны пути формирования современной интерпретации текста песни. Приведены примеры широкого распространения «Гаудеамуса» в университетской студенческой среде и в сфере культуры в наше время.

Ключевые слова: «Гаудеамус», «Gaudeamus», гимн студенческой молодёжи, латинский язык, интерпретация текста, университетская жизнь, лирика вагантов.

T.O. TYMOSHCHUK, I.O. TYMOSHCHUK. WAYS OF FORMING A MODERN INTERPRETATION OF STUDENT YOUTH ANTHEM «GAUDEAMUS»

The summary. Information about creating an international version of student youth anthem «Gaudeamus» is analyzed and generalized. The ways of creating a modern interpretation of lyrics are shown. Examples of widespread «Gaudeamus» in the university campus and modern culture are given.

Key words: «Gaudeamus», the anthem of students, the Latin language interpretation of lyrics, university life, vagrants lyrics.

Рекомендовано до друку.
Д-р. пед. наук, проф. В.В. Вербець.

Одержано редакцією 06.04.2017 р.